

Summaariotutkimusten oivallinen jatko

SIMO HEININEN *Mikael Agricolan Vanhan testamentin summaariot*. Suomi 169. SKS, Helsinki 1993. 129 s. ISBN 951-717-754-2.

Vuosi sitten esittelin laveasti (Vir. 97 s. 715–718) Suomi-kirjan numeron 166, *Mikael Agricolan psalmisummaariot*. Myös nyt edessäni olevan kirjan aiheena on Mikael Agricolan kieli ja tekijänä Simo Heininen. Syitä monisanaiseen ylistykseen olisi taas. Tämäkin Heinisen teos on tieteellisenä tutkimuksena luotettava, helppolukuinen ja lennokas. Sen paras puoli näin fennistin kannalta on se, että kirja ratkaisevasti helpottaa Mikael Agricolan kielen tutkijoiden työtä.

Teos on rakenteeltaan ja esitystavaltaan edeltäjänsä kaltainen. Rungon (s. 23–112) muodostaa vertaileva tekstijulkaisu, rinnakkain painetut Agricolan viimeisten teosten summaariot ja Heinisen niille löytämät latinan- tai saksankieliset lähdetekstit. Pääjaksoa edeltää selvitys Agricolan tekstivalikoiman suhteesta esikuvaansa eli Johannes Bugenhagenin kokoelmaan sekä ytimekkäät kuvaukset eri lähdeteoksista. Heininen osoittaa, että Agricolan Vanhan testamentin summaarioista 79 on peräisin Bugenhagenin latinankielisestä opuksesta ja 46 Veit Dietrichin *Summaria vber das alte Testament* -teoksesta. Pääjakson jäljessä on kiintoisa luku Agricolasta summaarioiden laatijana (s. 113–121) ja tiivis, noin sivun mittainen luku Tutkimustulokset. – Oman tavoitteensa Simo Heininen ilmoittaa alusanoissaan: kun Agricolan koko tuotannon raamatunselitystä sisältävien osien lähteet on selvitetty, on syytä ryhtyä summaarioiden syvällisempään teologiseen analyysiin.

Alussa Heininen johdattelee lukijat Agricolan ajan Turkuun. Hänen käyttämänsä ilmaukset ovat paljon puhuvia: Agricola ja hänen johtamansa työryhmä, Agricola ja hänen turkulainen ystäväpiirinsä, Agricola kumppaneineen, Agricola tovereineen. Lukija kuin lukija tajuaa, että ne ajat ovat ohi,

Kirjallisuutta

jolloin Agricolan teosten suomennosteks-
tejä pidettiin Agricolan yksin kääntäminä.

Mutta Vanhan testamentin summaarioi-
den kääntäjänä Heininen selvästi pitää vain
Mikael Agricola. Mahdolliset suomentaja-
kumppanit on häivytetty taustaan myös sil-
loin, kun Heininen puhuu Vanhan testa-
mentin kirjojen käännöksistä. Kun Agri-
colan 1550-luvulla julkaisemien Vanhan
testamentin suomennosten kieli poikkeaa
merkittävästi Uuden testamentin kielestä ja
sen jälkipuoliskon kieli puolestaan evanke-
liumien kielestä, herää epäily, että Agri-
colan kumppaneiden osuus voi olla joissakin
käännösteksteissä suurempi, joissakin vä-
häisempi ellei olematon. Mutta missä? Ong-
elmavyyhdin selviämistä saattaa nyt osal-
taan helpottaa tämä Heinisen julkaisu. Täl-
laisia tutkimuksia sopivasti hyödyntämällä
voidaan ehkä paljastaa syytä Agricolan teos-
ten kielen vaihteluun. Vaikkei palapelin ar-
voitus ratkeakaan, kasvaa varmojen palas-
ten suhteellinen osuus.

Kun toiset summaariot on käännetty lat-
tinasta ja toiset saksasta, on myös vanhan
kirjasuomen syntaksin ja sanaston tutki-
joille tässä tarjolla hyvää vertailuaineistoa.
Suomennoksissa ilmenevät lähdetekstin la-
vennukset ja tiivistykset ovat niin ikään
kiintoisia.

Pieni kommentti sivulle 121, missä Hei-
ninen käsittelee Agricolan luomukseksi us-
komaansa sanaa *wastaluku*. Se esiintyy Joe-
lin 1. luvun summaariossa saksalaisen teks-
tin suomennoksessa: *da ein Jar nach dem
andern ein neue Plage komet* – –. Käännös:
*cussa woosi wodhelta, wastaluku waiua ta-
pactu* – –. Agricolan tekstin *wastaluku*-sa-
nassa täytyy olla jokin korjaamatta jäänyt
kirjoitus- tai painovirhe. Yhdyssana *wasta-
luku* on tässä tekstiyhteydessä käsittämätön
ja Agricolan kielessä muutenkin mahdoton.
Hänen aikansa kielessä *vasta*-alkuinen
yhdyssana on usein *vast*-alkuinen, esimer-
kiksi UT 639 (Hepr. 6) »Jos he poislangeu-
at (ia *wastudhest* itze heillens sen Iumalan
Poian ristinnaulitzeuat, ia pilcana piteuet)
ette ne pidheis *wastalgusta* wdhistettaman
Paranoxeen». Tämä *wast/algusta* merkitsee
suunnilleen 'toistamiseen, toistuvasti', mikä

sopii hyvin Joelin summaarioonkin. *Wasta-
luku*-sanan asemesta olisi kai pitänyt olla
wast/alkuun tjs.

Esitän lopuksi luettelon suomenkielisissä
summaarioissa huomaamistani sitaattivir-
heistä: s. 29 (Jes. 8): *nuctele ne Vskottomat
henen Canssans seas*; s. 31 (Jes. 29) *Ellei
te tadho*; s. 37 (Jes. 56) *Seurakundan*; s. 46
(Jer. 20) *me ylenannetam* (loppu-*m*:ää on
turha pitää painovirheenä); s. 65 (Aam. 2)
Rahan ia *Hywyden*; s. 68 (Aam. 5) Iumala
säasi *Palueluxens*; *Ahneudhen* cautta; s. 69
(Aam. 6) *hauaitzemata*; s. 73 (Ob.) *Muca-
laisten*; s. 78 (Miika 1) *Torusarna*; s. 83
(Miika 6) *On sängen ialo*; poluia notkista,
Päät callista; s. 87 (Nah. 3) *caiketin*; s. 88
(Hab. 1) *raskautit*; s. 89 (Hab. 2) *hen lupä-
pi*; s. 91 (Hab. 4) sen *Fangiuxen*; s. 103
(Sak. 11) *peningijn*; *lwttailda*; s. 107 (Sak.
14) Oliun *Meeste*; *vscoosa* (Profeetat-kirjas-
sa vain tässä *c*:llisenä, muuten aina *vsko*).

Simo Heinisen tutkimus on erittäin huo-
lellista. Hänellä on myös hyviä apulaisia.
Taulukot ovat selkeitä, viittaukset lähteisiin
tarkkoja ja hyödyllisiä, niin kuin hänellä
aina. Ei ihme, että vanhan kirjasuomen
tutkijat luottavat Heinisen tekstiin ja sen
taustatyöhön. Toivottavasti hänkin vähitel-
len saa takaisin uskonsa siihen, etteivät hu-
manistit ole kokonaan unohtaneet Agri-
colan kielen tutkimusta.

SILVA KIURU